

- I huvudet på en kvinna
- En IÖV-arbetares vardag
- Med sikte på framtiden
- Hämd eller återupprättelse

TIDSKRIFT FÖR KRIMINALVÅRD

NR 3 ● 1999 ● ÅRG 54

REDAKTIONENS ADRESS

Box 3416 ● 103 68 STOCKHOLM

REDAKTION

Jan Gustavsson, 011-496 3892
ansvarig utgivare

Björn Nilsson, 090-315 65
Lars Metelius, 08-372593
Magnus Ström, 08-4021117

KONTAKTPERSONER

Kjell Karlsson, 011-496 3000
Gunnel Boman, 0521-279500
Per Åke Ståhl, 011-496 37 35
Eva Edstedt-Linghult, 0413-544 223

PRENUMERANTREGISTER

Gunilla Eriksson, 08-402 1108

REDIGERING

Frans Schlyter, 011-496 3818

Tidskriften utkommer med 4 nummer per år.
Prenumerationspris 75 kr per år.
Medlemskap inkl tidskrift 100 kr per år.
Postgiro 29 80 60 - 5

TRYCKERI

Snabbtryck Norrköping
ISSN 0040-6821

Tidskrift För Kriminalvård utges sedan 1946 med Svenska Fångvårdssällskapet som ägare. Åsikter och idéer som framförs i signerade artiklar eller i intervjuer står helt för artikelförfattarens eller den intervjuades räkning.

innehåll

<u>Ledare</u>	3
<u>Vad rör sig i huvudet på en kvinns?</u>	4
Magnus Ström och Stefan Eriksson	
<u>En IÖV-arbetares vardag</u>	10
Liselott Lökken	
<u>Medsikte på framtiden</u>	12
Roddy Nilsson	
<u>Prostitutionen som försvann</u>	17
Barbro Schillander-Lundgren	
<u>Cognitive Skills</u>	29
Pawel Chylicki	
<u>Hämnd eller återupprättelse</u>	23
Ragnar Asserhed	
<u>Frivårdskonferensen</u>	26
Christina Tingvall	
<u>Notiser</u>	29
<u>Frigivningsprojektet</u>	30
Nilla Helgesson	
<u>Jag känner mig mycket motiverad</u>	34

Manusstopp nr 4 är 1 dec 1999
Skriv på diskett, PC/Mac eller bifoga
dokumentet med intern epost.
Extern epost: schlyter@algonet.se

---

ledare

Ärade läsare

Herman Lindqvist skriver i en krönika i Aftonbladet om att idag tror vi oss leva i en friare tid än August Strindbergs. Idag kan man skända tron, altaret och penningpåsen, utan att riskera åtal. Inbillar vi oss. Idag kan man tala om vad som helst, heter det. Vi lever i ett öppet demokratiskt samhälle med många åsikter och med det fria ordet. Faktum är att så är det inte, menar Lindqvist. Inget förlag skulle våga eller kunna ge ut dagens version av "Svarta Fanor," om den skulle skrivas lika ärligt och rakt som Strindberg gjorde. Reaktionen skulle bli lika häftig som på Strindbergs tid. Det är exakt likadant idag. Man diskuterar aldrig innehållet i det som har sagts. Den upprörda diskussionen handlar alltid bara om formen, ordvalet, stilen kanske till och med tidpunkten och platsen för "brottet." Så var det på Strindbergs tid och så är det idag. Ty, det är fortfarande synd om människorna, avslutar Lindqvist.

TfK:s ambition är att diskutera innehållet i kriminalvården och inte främst att ta upp organisatoriska, byråkratiska eller tekniska frågor. Huruvida vi har lyckats får andra bedöma. Innehållet i tidskriften har utformats av frivilliga eller ombedda skribenter och några påtryckningar på mig att publicera eller låta bli att publicera visst material har inte förekommit. Det är glädjande och hoppfullt inför framtiden. Kanske August Strindberg skulle ha tyckt att innehållet varit "mesigt" och "borgerligt" och annat negativt. Det är möjligt och visst kan det bli bättre, men vi kämpar på.

Det är glädjande att återigen konstatera att tillgången på artiklar till TfK varit god. Artiklarna i detta nummer handlar om innehållet och tankarna kring en kriminalvårdsinspektörs och en IÖV-arbetares roll. En recension av Kriminalvårdsstyrelsens bok "Med sikte på framtiden" och tankar kring den nya lagstiftningen om prostitutionen är andra artiklar. För och nackdelar med påverkansprogrammet "Cognitive Skills" har diskuterats utan att många vetat vad programmet egentligen inneburit. I dessa tider med massmedialt uppmärksammade grova och tragiska brott kan en artikel om hämnd eller återupprättelse vara tankeväckande. Medlemmarna i Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare (RFS) gör många goda insatser som att organisera lekmanövervakare osv. Bland andra aktiviteter bedriver RFS ett frivårdningsprojekt som redovisas i detta nummer. Den årliga frivårdskonferens ägde visserligen rum under våren men refereras i detta nummer av TfK.

Jag hoppas Ni läser notiserna sist i tidskriften där det bla framgår att Svenska Fångvårdssällskapets höstmöte skall äga rum den 18 november och handla om "kan farlighet diagnostiseras?"

Vi hörs igen före jul.

Jan Gustavsson

Vad rör sig i huvudet på en kriminalvårdsinspektör?

AV MAGNUS STRÖM OCH STEFAN ERIKSSON

Kriminalvårdsinspektörerna är kriminalvårdens trollkarlar som ska omvandla de skriftliga direktiven till konkreta handlingar i en turbulent och ständigt föränderlig vardag. Men vad rör sig egentligen i huvudet på en kriminalvårdsinspektör? Följande artikel är en intervju som genomförts över kriminalvårdens internmail. Ett nätverkssamtal med Stefan Eriksson, kriminalvårdsinspektör vid frivården Nyköping, om hur han funderar omkring sitt eget ledarskap.

Jag träffade och lärde känna Stefan Eriksson i samband med vårt gemensamma arbete i Proleg (del utvärdering). Projektet var en mycket livgivande och rolig upplevelse. Sedan dess har dock mycket vatten runnit under bron. Den stora flodvägen var omorganisationen, ur vilken det blev uppstod ett antal kriminalvårdsinspektörer (förkortas i forts. som K). En av dessa K är Stefan Eriksson. Jag bestämde mig för att fråga Stefan om hur han egentligen bedriver ledarskap. Formen blev ett samtal över internmailen.

MS: Vad var avgörande för dig när du bestämde dig för att söka tjänsten som kriminalvårdsinspektör?

SE: Att söka en ledarbefattning kräver flera ställningstaganden. Min första fundering var om jag verkligen ville bli ledare/chef. Då menar jag inte nödvändigtvis ledare/chef inom kriminalvården. För mig handlade det om att gå från arbetstagare till arbetsgivare, att ha arbetsledande ansvar för en verksamhet och på ett så bra sätt som möjligt leda och utveckla mina medarbetare i enlighet med uppdraget.

Jag har tidigare haft olika chefsbefattningar men inte känt att jag gjorde ett bra jobb. Om vi använder oss av en populär terminologi kanske man kan säga att jag var "osäker i min ledarroll" i den mening att jag inte riktigt visste vad jag ville

med mitt ledarskap. Efter långa funderingar och diskussioner med kolleger (ringde till och upp gamla arbetsplatser och frågade "hur uppfattade ni/du mig som chef, egentligen!"), sambo, kamrater mfl där jag försökte få deras åsikter om det här med ledare/chef kunde vara något som passade mig. Kan tyckas lite krystat och överdrivet men jag uppfattade det som viktigt att få andras uppfattning "i ansiktet" för att inte hamna i en situation där ribban ligger på två meter när jag har svårt att krängla mig över en och sextio. I huvudsak var reaktionerna positiva, flera gav mig några tänkvärda råd. Ingen sade (eller kanske vågade säga) att jag var direkt olämplig som chef. Några av de kloka råd jag tog med mig var "Skala av lite yvighet, bli mer strukturerad", "Tänk lite mer på att försöka hålla käften i bland", "Var ödmjuk och tänk på att det enda som skiljer dig från dina medarbetare är att du har ett större ansvar och högre förväntningar på dig, du är varken bättre eller sämre än någon annan människa bara för att du får någon krona mer i plånboken".

När jag väl hade börjat tänka i banor av att vara ledare/chef och pratade med andra om hur jag tänkte mig mitt ledarskap märkte jag att det fanns en osynlig linje som plötsligt låg bakom mig. Jag

ville verkligen bli ledare/chef. Fick nästan någon form av vision av att jag på sikt skulle bli en riktigt bra ledare. Detta blev lite stressande ty jag hade inte fått kvinsjobbet ännu (jag hade min själ inte ens sökt!). Likafullt ville jag inget hellre än att bli ledare/chef. Ett dilemma. För om jag inte fick jobbet, vad händer då? Här kom nästa ställningstagande. Åter igen långa funderingar och diskussioner. Slutligen ett beslut; om jag inte skulle få jobbet gäller det att bit ihop, introducera den nya chefen på ett så bra sätt som möjligt för att sedan börja söka annat arbete som ledare/chef, inom eller utom kriminalvården.

Ett annat viktigt del var att ta ställning till kriminalvårdsuppdraget. Kunde jag med själ och hjärta ställa mig bakom kriminalvårdens övergripande uppdrag? Tog någon nanosekund. Självklart separerade jag uppdraget och lagstiftningen från andra delar som jag var mer osäker på om det var bra kriminalvård. För mig är det självklart att följa min närmaste chefs anvisningar och den lagstiftning/instruktioner som finns i min anställning, oberoende av vart jag arbetar. Allt annat skulle vara uttryck för ett odemokratiskt synsätt, där riksdag/regering, lagstiftande organ m.m. sätts ur spel. Lika självklart är att hela tiden försöka att göra saker och ting bättre, att aldrig fastna i tanken att "nu är vi så bra att vi inte behöver utvecklas mer". I utveckling ligger ibland visst mått av kritik (och självkritik), där det kritiska förhållningssättet mer kan bli en motor för förändring än en bromskloss. I slutändan handlar det om att se resurser och möjligheter under varenda litet sandkorn.

MS: De här "andra delarna" i kriminalvården som du var osäker på, hur skulle du vilja omformulera om dessa till mål eller visioner för framtiden?

SE: Det finns flera delar. Jag tar en stor och en mindre fråga. Jag tycker om uttrycket "Låt tusen blommor blomma". Samtidigt är det otroligt viktigt att man rensar i rabatten. Ibland upplever jag

det som om tusen blommor blomma på regional och central nivå och vi ute i verksamheten får rensa bland alla direktiv och prioriteringar. Om jag fick önska något skulle det vara tvärt om, d v s att blommorna växer frodigt ute i verksamheten men att man på regional och central nivå hjälper oss att rensa. Kreativitet och utvecklingslust är viktigt för en väl fungerande verksamhet och enligt mitt sätt att se kan det kännas skönt att vara med och anlägga rabatten i stället för att ligga på alla fyra och försöka rensa bort ogräset som någon annan planterat. Dessutom är det lite vanskligt att rensa en rabatt som någon annan planterat, tänk om man tar bort något som verkligen är viktigt! Det skulle det vara bra med direktiv som exempelvis anger storleken på rabatten, hur mycket det får kosta, viktiga träd/buskar/blommor som ska finnas där och vilka som ska ha tillträde. D v s tydliga och lättfattliga ramar. Sedan planterar vi och berättar öppet och glatt för regionen och styrelsen vad vi vill göra och i den dialogen rensas ogräs och annat knepigt bort.

En annan vision är att vi börjar föra en användbar dialog på lokal, central och regional nivå om "varför vi är här, vad är vi satta att uträtta".

MS: Vad kan du och dina medarbetare göra just nu för att på ett konkret sätt medverka till att rollfördelningen i rabatten förändras?

SE: Jag tror att problemet har uppmärksamats (men man kallar det för något annat) på samtliga nivåer inom kriminalvården. Det finns en motsättning i att prata om den lokala myndigheten som den plats där den konkreta verksamheten bedrivs och utvecklas samtidigt som man begränsar de lokala myndigheternas kreativitet och utvecklingslust genom ett allt för ostrukturerat flöde av direktiv och "prioriterade områden". Min övertygelse är att alla är intresserade av att göra ett bra arbete. Kanske finns det undantag, personer vilka systemet har tröttat ut eller som saknar

personlig lämplighet. Dessa är emellertid i klar minoritet och finns i alla organisationer, det gäller "bara" att hantera situationen på ett så bra sätt som det någonsin är möjligt, både utifrån verksamhet och individ. Något av det svåraste uppgifter en chef har att hantera.

För mig handlar det mycket om kommunikation. Ibland är det viktigt att kommunicera på ett sätt som sätter mottagaren i focus. Dvs lyssna på vad mottagaren vill ha. För mig vore det naturligt att KVS och regionen vill känna sig säkra på att de vi ska göra görs på ett så bra sätt som möjligt. Regionen i Norrköping har börjat med tillsyn av de lokala myndigheterna, Nyköping var först ut här under våren 1999. Det blev en sympatisk upplevelse, en verklig dialog som i mina ögon kännetecknades av öppenhet och en gemensam vilja att verka för en så bra verksamhet som möjligt. Vi fick beskriva hur vi såg på verksamheten och representanter från regionen lade fram sin bild. Det blev ett unikt tillfälle att berätta och lyssna med det bästa av syften. Självklart blev det ris och ros men inget problem lämnades utan reflektion eller tankar kring hur vi går vidare.

Och här Magnus, här kanske vi kommer till stövarens kärna. Berätta som det är! Att inte försöka ge bilder av en verksamhet som inte finns. Se det vi gör med alla lysande exempel på god kriminalvård men var även ödmjuk inför det faktum att vi har god utvecklingspotential inom ett flertal områden. Det är först i skenet av sanningens skarpa sken som vi kan diskutera egentlig utveckling. Jag träffade en kollega inom socialtjänsten häromdagen. Han frågade om det inte var problematiskt inom kriminalvården just nu, alla neddragningar, nya arbetsområden, omorganisationer m.m. Lite skämtsamt svarade jag "att inom kriminalvården har vi inga problem, vi har bara ett flertal utmaningar och områden att utveckla". Som sagt, lite skämtsamt, men jag vill ändå peka på att problem och svårigheter alltid har

ett motsvarande mål. För mig känns det lättare att bearbeta svårigheter med att fundera kring vad som skulle vara dess mål och sedan fundera kring vad som behövs för att nå fram.

Så mitt råd är att se tillsyn som ett utmärkt redskap för dialog och utveckling, men för att det ska bli riktigt bra - var öppen om brister och svårigheter samtidigt som att man aldrig får föring eller låta bli att föra fram det utmärkta kriminalvårdsarbete som görs. Försök att utöva intern vardagstillsyn genom att diskutera våra lagar och föreskrifter. Sist; Om man finner det fruktsamt gör om problem till motsvarande mål.

MS: Martin Buber talar om att hos "den andre" är det jag som är "den andre", vad vill du att din personal skall se/uppleva i vardagliga möten med dig?

SE: För mig är begreppet förtroendefullt viktigt. Det är viktigt att medarbetarna och jag känner ett ömsesidigt förtroende för varandras förmåga, ambitioner m.m. Att lita på sina kolleger och känna en övertygelse att de löser en uppgift, och om det blir svårt veta att de känner sig trygga i att jag kan ge råd alternativt bekräftelse på att man är på rätt väg, utan att man för den skull känner sig dålig. Ett vanligt ord som används i olika grupp-sammanhang är öppenhet, där öppenhet är ett begrepp av skiftande innehåll och innebörd. För mig är öppenhet ett klimat som bl.a. kännetecknas av att det är tillåtet att skryta, gnälla, göra fel, uppmuntra sina arbetskamrater, påpeka brister och lämna förslag på lämpliga åtgärder. Öppenhet karakteriseras även av att ordet aldrig nämns, det bara finns där som en självklarhet. Öppenhet är viktigt även ur det perspektivet att alla pratar mer och genom detta blir flödet av goda idéer och tankar oändligt mycket större. Om det är tillåtet att gnälla och göra fel så finns det plötsligt en uppsjö av utvecklingsmöjligheter. Hanterar man gnället som ett av många verktyg för utveckling så

utvecklas samtidigt en förmåga att gnälla på ett sådant sätt att det blir användbart. Att behöva kritisera konstruktivt är inte nödvändigt. Ibland är det bra om det finns någon som har ren rå kritik, "det här funkar inte". Sedan kan man tillsammans med arbetsgruppen börja fundera på "Hur vill vi ha det istället".

Dock, främst vill jag att mina medarbetare ska se mig som en god och klok människa som, oberoende av vilken typ av beslut som fattas, gör sitt bästa för att verksamheten ska utvecklas optimalt. Vardagsstödet ska vara en form av arbetsledning där det finns tydlighet. Då menar jag inte att jag alltid behöver vara tydlig och strukturerad i det jag säger utan mer att det ska vara tydligt när jag/andra bestämmer och när det är upp till handläggaren att bestämma efter eget huvud. En annan idé jag har är att alla som kommer till mig för att få stöd, råd eller bara prata, ska få något med sig. Det kan handla om ett konkret råd, bekräftelse på att man är på rätt väg, visad uppskattning för något klokt man gjort, en hänvisning till en lagtext o s v.

Samarbetet mellan medlemmar i en arbetsgrupp (där en operativ chef ingår) underlättas om man pratar om vilka förväntningar man har på varandra. "Om du Stefan ska vara en bra chef vill jag att du ska....". När jag har mina utvecklingsamtal pratar vi om dessa förväntningar. Det kommer även ofta upp på handledningen.

MS: Det är knappast någon överdrift att påstå att i de flest sammanhang så betecknas gnäll som något icke användbart. Gnäll bör inlindas i en konstruktiv slöja för att få legitimitet. Jag har förstått att du inte ser det så. Hur kan det konkret i vardagen märkas på ditt beteende att du försöker leda efter devisen: gnäll är användbart?

SE: Nummer ett. Tydligt uttalat med orden "Gnäll är tillåtet, t o m nödvändigt" men utan

tillägg som "bara det är konstruktivt o s v". Utgå från att alla som upplevs som gnälliga har goda skäl. Sedan kanske du inte uppfattar eller ser orsaken. Om en medarbetare visar missnöjdsamhet över något är det på olika sätt ett tydligt tecken på att saker och ting kan bli bättre. För din egen skull, tänk aldrig på att det finns dåligt gnäll. Gnäll är bara en lingvistisk konstruktion. Vi lägger alla olika värderingar i ordet. Om du uppfattar att någon gnäller så kan jag lova att den personen inte ser sig som särskilt gnällig utan mer som en eftertänksam, kritiskt granskande person som värnar om att göra ett så bra jobb som möjligt.

Konkret innebär detta att om någon har synpunkter om att något borde vara annorlunda måste man ta det på allvar. Sätt dig ner med personen i fråga och bekräfta adressen ("Bra att du kom till mig med det här bekymret"). Försök få fokus på "hur det borde vara" istället för "hur blev det så här". Om det går; omvandla problem och svårigheter till mål (t ex om någon tycker att IÖV-beredskapen fungerar dåligt försök att prata om målet - en väl fungerande IÖV-beredskap). Försök sedan att prata om hur gör vi nu, ställ gärna frågor som "Vad tror du kan vara det första steget". Gör klart vem som gör vad och när det ska göras. I bland räcker det med att bara diskutera men ibland måste man göra andra saker. Vi måste komma ihåg att två av de vanligaste gnällerna handlar dels om att man inte får kritisera/gnälla och dels att "andra bara gnäller".

MS: Det har talats en del om K begränsade möjligheter att bedriva konkret ledarskap "ute på golvet" - i hur hög grad tycker du att det finns utrymme för detta? Och vad begränsar egentligen utrymmet?

SE: Här kommer den första svåra frågan. Av vad jag har sett beskriver titeln kriminalvårdsinspektör i huvudsak vart i hierarkin man befinner sig, inte vad man faktiskt utträttar. Förutsättningarna på

de olika myndigheterna och verksamhetstillena är mycket skiftande och det skulle vara på gränsen till kränkande att generalisera. Jag utgår från min konkreta situation och lämnar övriga därhän. En viktig del är en aldrig sinande dialog med kriminalvårdschefen om vad man förväntas uträtta. Frågan bör även diskuteras i ledningsgruppen. Alla är överens om att en operativ ledare befinner sig ute i verksamheten, sedan finns det några som anser att detta innebär att gå i listan, andra ser det som att man stöttar personal och arbetsleder/utvecklar verksamheten. För att få reda på vad just din chef önskar av dig måste flera frågor ställas "Vad förväntar du dig att jag ska uträtta, hur prioriterar jag mitt arbete, vad innebär att vara operativ chef" är några exempel. Det handlar om att få ett så tydligt uppdrag som möjligt, gärna konkret och mätbart. Om du är osäker på vad din chefförväntar sig av dig (och vise versa) är det svårt att förmedla ett tydligt uppdrag till dina medarbetare. Utan ett tydligt uppdrag - en otydlig verksamhet och praktiken ett otydligt ledarskap (vi vet ju inte vad vi ska leda verksamheten mot, alltså vet vi inte när vi gör ett, i våra uppdragsgivares ögon, bra jobb).

Som jag ser det är den viktigaste kompetensutvecklingen det som sker mellan kolleger med liknande eller skiftande bakgrund och erfarenheter (kom även ihåg att i mötet med klienterna sker en liknande, mycket viktig kompetensutveckling). Där kan olika tankar och idéer förädlas (eller förkastas) genom att lyftas fram och diskuteras. När människor ger olika "bidrag" till en ursprunglig idé eller förslag är det vanligt att den blir realistiskt prövad och sannolikt förbättrad. M a o för att bedriva ett konkret ledarskap krävs olika former forum där arbetsgruppen kan ges tid att fundera på frågor som "Vad är vårt uppdrag", "Vad och vem är vi till för", "Vad kan vara konkreta mål som tyder på att vi har lyckats" osv.

För min egen del finns begränsningen i att det är svårt att vara närvarande i så hög grad som möjligt. Det är mycket tid som är uppbunden till olika möten, utbildningar m.m. Mycket av timmarna i arbetsrummet går åt till administration och klientärenden m.m. Att bedriva konkret ledarskap är ibland som att vara en Benjamin syrsaliknade figur som sitter på samtliga medarbetares högra axel. En "tänkt figur" som man i kniviga situationer kan fråga "Vad skulle Stefan vara tillräckligt nöjd med att jag gjorde". För att komma dit krävs (igen!) öppenhet och ett sätt att prata kring olika ärenden som gör det tydligt vad vi förväntas göra och vad som är viktigt. Olika verktyg är kollegium, arbetsplatsträffar, handledning, kafferummet o s v, där vi får möjlighet att dryfta oklara eller självklara delar i vår vardag.

MS: På så sätt så kanske man kan säga att det krävs tid till gemensamma samtal för att skapa en bra verksamhet med ett glasklart uppdrag. Samtidigt som detta i förlängningen kan skapa större möjligheter till självständighet. Men jag tror att de flesta av oss har upplevelsen av att det kan det vara svårt att "få till" dessa användbara samtal, speciellt kanske i de gemensamma forumen. Många känner nog att de tenderar att kosta mer än de smakar. Hur försöker du konkret bidra till att de gemensamma sammankomsterna på arbetsplatsen innehåller meningsfulla samtal?

SE: Som jag ser det behövs tre olika "forum" för att människovärdande verksamheten ska anses seriös och sträva mot hög kvalitet. Dessa tre är extern handledning, APT och kollegium.

Vad som krävs för att skapa en bra verksamhet är förutom dessa gemensamma samtal en bra personalgrupp (självfallet krävs även andra saker). Dessa delar är förknippade med varandra. En bra personalgrupp föds ur det gemensamma samtalet. Det är här vi diskuterar hur vi ser på våra

klienter (människosyn) vårt uppdrag och andra viktiga delar. Det är i dessa gemensamma samtal som verksamheten kvalitetssäkras och vi får en gemensam idé och ett rimligt lika förhållningssätt. Här skapar vi gemensamma attraktiva mål genom att diskutera nyttan av att målet uppnås. Vi utvecklas och lär av varandras erfarenheter. Jag tror att mycket av kompetensutvecklingen sker i dessa möten. Idéer och tankar dryftas, förädlas och bidrar till utveckling.

Det krävs ytterligare en sak - Struktur, innefattande att veta vilken fråga som har sin plats vart och känna sig trygg i att det faktiskt finns ett forum för det jag vill prata om. Vi har delat upp våra möten på ett sätt som kan passa en framtida kvalitetssäkringsmodell. På våra arbetsplatsträffar (APT) fokuserar vi på hur vi har det tillsammans medans vi gör vårt arbete (känsla av arbetsglädje, hur organiserar vi oss för att lösa våra arbetsuppgifter, arbetsbelastning, integration med övriga verksamhetsgrenar o s v). Våra kollegium är inriktade på verksamhet, d v s vad vi ska göra (framställningar, klientfrågor, personutredningar, verkställighetsplaner m.m.). Sedan försöker vi separera dessa två i möjligaste mån. Vi är inte lysande på detta ännu men man måste stå ut med att det tar tid. En annan del är att diskutera med sin arbetsgrupp vad som är viktigt för att mötena ska kännas viktiga och meningsfulla, hålla frågan levande. Arbeta för att det ska vara tillåtet att säga "Nu sitter vi och tuggar något som kanske passar bäst i ett annat forum".

MS: Okey. Tack ska du. Bara en sak till. Vad tänker du på när du läser igenom dina svar ovan?

SE: Hoppas att det inte verkar som om jag är en "bror duktig" eller "besservisser". Jag vet att det finns de som anser sig ha betydligt svårare att utföra ett riktigt bra ledarskap inom kriminalvården.

Problemet med att skriva hur man tänker och gör är att man tar upp goda, lyckade exempel. Självklart finns det mängder av missar på vägen. För mig handlar det inte om att vara perfekt, det handlar inte ens om att bli perfekt. Det är emellertid viktigt att ha en övergripande idé och sedan göra sitt bästa, vara beredd att omrevidera sina ställningstaganden och erkänna att man gör fel.

Ledningens stöttning och utbildningar, t ex regionen i Norrköpings ambitiösa och givande kvinsputtbildning (Tack! alla berörda för förmånen att få delta) är viktiga, kanske avgörande delar. Att vara ledare/chef är som hos alla andra en kontinuerlig utveckling, ett konstant lärande. Om vi hade gjort denna intervju om ett år kanske mina svar hade sett lite annorlunda ut. Slutligen, just nu i denna stund, måste jag säga att vara kriminalvårdsinspektör på frivården, KVM Nyköping, är ett otroligt roligt, spännande, utmanande och stimulerande arbete.

Att arbeta med IÖV

AV LISELOTTE LÖKKEN

Det verkade så lustigt och liksom underligt det här med "bojan" i början. Att sätta fast en svart gummiboja runt foten på "en vanlig människa", hemma hos honom med barnen och hustrun som förvånat tittade på. Vi hade många "expertråd" som vi villigt delgav klienterna. Hade han funderat över vilken fot han ville ha den på ("tänk på vilket ben du sätter över det andra") och om han ville ha den över eller under strumpan ("man kan få skavsår..."). När bojan var på plats var det dags för urinprov och vi gick in på toaletten tillsammans med klienten. Ja, underligt var det och lite genant på något sätt när man under flera år nästan bara hade träffat klienter på sitt tjänsterum. Plötsligt blev kriminalvårdspåföljden så påtagligt praktisk. Personutredningen ersattes av hembesök med inspektion av bostadens lämplighet, samtalen på tjänsterummet av kontrollbesök med alkometertest och urinprov. För många av oss frivårdare blev det en stor omställning.

Nu känns det aldrig konstigt och det är kanske ännu märkligare. För intensivövervakning med elektronisk kontroll är en underlig verkställighet. Det är svårt att komma ifrån känslan av *storebror ser dig*. Om systemet ansluts till GPS (positionsbestämning med hjälp av satelliter) kommer vi att kunna se exakt var klienterna befinner sig under sin utevistelse. Föreställ er en stor dataskärm på väggen på alla frivårdsmyndigheter som visar klienternas rörelse över staden. Herregud!

Vår vanligaste klient är en medelålders man som kört rattfull för första gången. Hans alkohol-

konsumtion är nog väldigt hög men inte om man frågar honom själv (en kollega till mig brukar säga att hon blir fundersam över *sin* alkoholkonsumtion när hon hör hur otroligt lite en del klienter dricker). Den vanliga klienten har familj och ett fast arbete och för honom är det en stor lättnad att slippa gå in på en anstalt.

Men för en av våra första klienter, en ung kille som bodde i en lägenhet på 17 kvm utan balkong, blev verkställigheten en plåga. Han ringde redan efter några dagar och bad att få komma till en anstalt istället. Han berättade att det kändes som om lägenheten blev mindre och mindre för varje dag. Tillslut fick han panik och sprang ut ur lägenheten och ringde jouren.

För den som är ensamstående blir allting så mycket svårare. I alla fall om man inte har någon i sin närhet som känner till att man har fotboja. Reglerna om när man får gå ut är hårda och det tycker jag i och för sig är helt riktigt. Det är ju ett fängelsestraff de avtjänar. Men min sambo (som också arbetar inom kriminalvården) brukar förfasa sig över min oförsonliga ton när klienter ringer på jourtelefonen. Ändå tillät jag något för ett par veckor sedan som egentligen var helt fel.

Jag hade jour då en man som bor på landet ringde: - Hej, du, jag måste få gå ut med soporna. - Nej, det går tyvärr inte, det får man inte göra, svarade jag och försökte låta vänlig trots att jag blev irriterad och tänkte att *det borde han väl veta*.

- Nej, jag vet att man inte får det men ... (Nu

uppfattade min byråkratiska hjärna desperationen i hans röst). Han berättade att han hade rensat fisk och att han hade ställt påsen innanför dörren. Han tyckte att det luktade ändå och ställde ut den på trappan. Då började skatorna att hacka sönder påsen och det hamnade fiskrens över hela trappan som även är hans altan där han får gå ut och röka.

- Jag står inte ut, jag klarar inte av att vara här med den äckliga fisken överallt, avslutade han. Man får inte tillåta sådant men det gjorde jag ändå.

Även om man inte bor ensam kan det uppstå absurda situationer när omgivningen inte vet om att man har boja. En man som bor i ett villaområde berättade att en granne ropade när han var ute på altanen och ville prata om en gemensam ombyggnad av staketet. Han fick lov att stå kvar på altanen

och skrika tillbaka till grannen eftersom han inte kunde gå ut på tomten. Det var en granne som han hade bra kontakt med men efter det här hade han blivit väldigt avvaktande och antagligen uppfattat honom som förfärligt nonchalant.

Jag tror att alla som arbetar med intensivövervakning har en uppsjö av sådana här tokiga situationer att berätta om. Det är roligt att det är så eftersom arbetet med bojan, liksom allt arbete inom kriminalvården, är tungt för själen. Jag minns inte att jag skrattade lika mycket när jag arbetade med vanliga övervakningsärenden. Framför allt inte tillsammans med klienterna.

Kriminalvård idag och i morgon.

Några reflexioner med anledning av debattskriften "Med sikte på framtiden"

AV RODDY NILSSON

Under de senaste åren har antalet fängelsedomar minskat betydligt medan olika former av frivårdspåföljder ökat, framför allt intensivövervakning med elektronisk kontroll (IVÖ) - i populärt tal ofta kallad "fotboja" eller "elboja". Antalet dömda till korta fängelsestraff har också minskat kraftigt medan de långtidsdömda blivit flera både proportionellt och absolut sett. Kriminalvården förutspår och skisserar i sin skrift en fortsatt utveckling i denna riktning. Sammantaget menar man att en utökad användning av samhällstjänst, skyddstillsyn och "fotboja" under de närmaste åren skulle kunna leda till en ytterligare minskning av antalet fängelsedömda från ca 9 000 till ca 6 500-7 500 per år. Innebörden i denna tendens har, menar jag, inte uppmärksammats tillräckligt. I ett historiskt perspektiv bör det kraftigt minskade användandet av fängelsestraffet ses som inget mindre än ett trenderbrott. Antalet fängelsedomar och fångar är idag tillbaka på nivåer jämförbara med den i detta sammanhang exceptionella mellankrigstiden eller rent av till fängelse-systemets uppbyggnadsskede under förra århundradet. Trenderbrottet är intressant mot bakgrund av att fängelsestraffet i mera än 100 år har strävat efter att reducera användningen av fängelsestraffet. I bästa fall har dessa försök lyckats begränsa tillväxten. Varken införandet och den

successiva utbyggnaden av villkorlig dom och villkorlig frigivning, Schlyters reformer eller 1960- och 1970-talets radikala vindar lyckades på ett avgörande sätt bryta trenden.

Kriminalvården menar emellertid att en utökad användning av de ovannämnda påföljderna bör åtföljas av klarare och delvis förändrade regler för verkställandet. Den kvantitativt klart mest betydelsefulla av frivårdspåföljderna är den under de senaste åren omdiskuterade "fotbojan". Kriminalvården menar att erfarenheterna och resultaten är så goda att institutet bör utökas och kunna ersätta fängelsestraff upp till sex månader. Detta skulle dock medföra att grupper med högre kriminellbelastning och svårare social problembild också skulle komma att omfattas av intensivövervakningen. Utan tvekan är detta en problematisk punkt i sammanhanget som förtjänar uppmärksamhet.

Det enskilda inslag i skriften som uppmärksammas mest är ifrågasättandet av livstidsstraffet. Det är då intressant att notera hur en helt annan inställning framkom i en debattartikel i DN 9/8 skriven av överåklagare Sven Erik Alhem. Kriminalvården riktar kritik dels den nuvarande ordningen där nådeförfarandet används som ett instrument för att avgöra strafftiden, dels mera principiellt

mot existensen av straff med obestämd tidsutdräkt. Man pekar också i sammanhanget på att gruppen livstidsdömda har ökat betydligt och att ordningen med en fast nådepraxis inte längre gällervilket man menar medfört problem av flera slag. Att den tidigare nådepraxisen förändrats innebär i klartext att regeringen blivit mera restriktiv med att ge nåd och att strafftiderna därför ökat väsentligt. Alhem menar i den ovan nämnda DN-artikeln att det i vissa fall i stället är dags att använda sig av "äkta" livstidsstraff, dvs att vissa av dem som döms till livstidsstraff också ska tillbringa återstoden av livet i fängelse.

De skäl Kriminalvårdsstyrelsen framför mot livstidsstraffets bibehållande kan dock diskuteras. Att ifrågasätta livstidsstraffet av detskal att dessa fångar ökat i antal får ur en verkställande myndighetssynvinkel anses som tveksamt. Förvisso ställer denna grupp stora krav på resurser, noggranna avvägningar och uppmärksamhet vilket dock knappast är ett skäl mot påföljden i sig. Betraktas den ökande gruppen av livstidsdömda som ett resursproblem gäller det snarare att prioritera och att om nödvändigt plädera för att man som verkställande myndighet får de resurser som krävs för att klara av uppgiften. Framför allt framhåller dock Kriminalvården den brist på förutsebarhet och rättvisa som man menar vidläder livstidsstraffet i dess nuvarande form som det starkaste skälet till att ifrågasätta detsamma. Man pekar också på den kritik som kan riktas mot att en politisk instans i sista hand avgör hur lång den faktiska tidsbestämningen blir. Kritiken mot bristande förutsebarhet och rättvisa är dock i sig inget argument som entydigt leder till förslag om avskaffande av livstidsstraffet. På logiskt sett starkare grunder är det möjligt att -vilket överklagare Alhem gör - dra den motsatta slutsatsen, nämligen att livstidsstraffet verkligen ska vara livstidsstraff. Alhem använder sig dock också av en vagt definierad farlighetsbedömning som skäl till att utmäta "äkta" livstidsstraff.

Den nuvarande ordningen vad det gäller livstidsstraffet där regeringen efter ett antal år medger nåd och därefter tidsbestämmer straffet har utantvekan vissa nackdelar. Fördelarna med att behålla livstidsstraffet i den nuvarande ordningen överväger, enligt min mening trots allt. Likaså förefaller Alhems förslag mest vara en överreaktion föranledd av densenaste tidens omtalade bombattentat mot poliser och journalister. Det är i varje fall det enda exempel han själv framhåller. Införandet av "äkta" livstidsstraff skulle innebära ett radikalt brott i förhållande till svenskrätts-tradition i så måtto att detta praktiskt taget aldrig förekommit. Även under 1800-talet när ett mycket stort antal livstidsstraff utdömdes tillämpades regelmässigt benådningensinstitutet. Införandet av "äkta" livstidsstraff skulle också medföra ett mycket svårt dilemma beträffande hur man skall förfara med livstidsdömda som begår allvarliga brott inom fängelset. Under de senaste åren har flera mord begåtts inom fängelserna varför detta inte enbart är en teoretisk fråga.

Jag ska ta upp några skäl som jag menar talar för den nuvarande ordningen. Det är då för det första värt att understryka att livstidsstraffet genom sin normbildande funktion i sig innebär en unikt stark markering av det samhälleliga avståndstagandet från ett antal mycket allvarliga brott. Livstidsstraffet intar därmed en symbolfunktion som inte får underskattas i sammanhanget. Det andra som bör framhållas är att den nuvarande ordningen med benådning ger en möjlighet att också grader livstidsstraffet som jag menar bör betraktas som en styrka och inte en svaghet i sammanhanget. Detta kan - om det tillåts i sammanhanget - åskådliggöras genom en idrottsmetafor. På samma sätt som en höjdhoppare kan passera ribban med antingen stor eller ytterst knapp marginal kan en brottsling som döms till lagens strängaste straff göra detta med bred marginal, t ex genom att föröva flera mord som var

för sig kunnat renderalivstidsstraff. Detta kan vägas in vid nådebedömningen. Här kan dessutomfaktorer som ålder, återfallsrisk, farlighet, skötsamhet etc vägas in. Alternativet i detta sammanhang är som jag ser det endast att införa längretidsbegränsade straff eller någon form av tydlig progressivitet i lagstiftningen.

Det är inte heller självklart att det faktum att en icke-juridisk instans i sista hand avgör straffets längd pekar mot dess avskaffande. Detta har allt sedan den moderna juridikens framväxt varit ett favoritarargument hos jurister och kan på ett generellt plan sägas ligga inbyggt som en spänning i det moderna rättssystemet mellan å ena sidan juridiskt influerade och å andra sidan socialt och medicinskt influeradesynsätt. Studerar man straffsystemets utveckling under de senaste hundra åren är detta ett mycket tydligt drag. Generellt sett är det tydligt att de juridiskt grundade ståndpunkterna stärkt sin ställning åtminstone sedan 1980-talet, medan diskussionen tidigare i betydligt högre grad präglades av socialt och medicinskt orienterade synsätt. Före generaldirektören för Kriminalvårdsstyrelsen Torsten Eriksson skisserade t ex i början av 1960-talet ett framtida scenario där längden på strafftiden och innehållet i verkställigheten fr a skulle styras av den enskildes vårdbehov. Det centrala här är att dagens betydligt mera juridiskt influerade synsätt inteska ses som ett framsteg eller som en bättre insikt i jämförelse med Erikssons. Vilka synsätt som dominerar vid en viss tidpunkt har att görat både den allmänna sociala och politiskt-ideologiska utvecklingen i samhället och med frågor som rör makt, status och inflytande mellan företrädare för olika professioner och vetenskapliga områden och där jurister, psykiatriker, socialvetenskapligt orienterade personer etc tenderar att inta skilda positioner. Det bör också betonas att om ser man till rättsprocessen och verkställigheten i sin helhet så rymmer denna även en rad viktiga icke-juridiska inslag - personundersökningar, sjuk- och

psykiatriska bedömningar, permissionsbedömningar etc - varför det inte är självklart att de juridiska ståndpunkterna ska dominera. Nådeinstitutets roll i samband med livstidsstraffet har också att göra med andra förhållanden. Regeringens aktiva användande av nådeinstitutet är ett uttryck för en långvarig och ytterst väl förankrad tradition i vårt lands statskick och sätt att styra landet. Härmed kommer man delvis in på vad jag menar är det tredje skälet till att den nuvarande ordningen är att föredra. Både Kriminalvårdsstyrelsen i sitt ifrågasättande av livstidsstraffet och överåklagare Alhem i sin plädering för att utdöma "äkta" livstidsstraff ser det som ett problem att livstidsstraffets verkliga längd kan fluktuera både i enskilda fall men också som generell praxis. Jag menar att detta i stället kan ses som en fördel genom att livstidsstraffet på detta sätt bättre kan korrespondera med tendenser inom brottsutvecklingen och med vad som brukar kallas det "allmänna rättsmedvetandet". Detta ger bättre möjligheter och utrymme för att ansvariga myndigheter att upprätthålla vad jag menar är ett av rättssystemets svåraste och viktigaste uppgifter - att behålla den demokratiska förankringen och allmänhetens förtroende. Ett rättssystem som oavsett hur logiskt konsistent och administrativt välfungerande det än är - förlorar allmänhetens förtroende fyller inte sin samhällsliga funktion. Det riskerar därmed också att underminera de krafter som håller ihop helheten. Jag menar då också att den skärpta praxis ifråga om nådeinstitutets användande som kan iakttas under 1990-talet relativt väl korresponderar med utvecklingen i övrigt när det gäller synen på brottslighet och med de politiskt-ideologiska förskjutningar som skett. Därför tidigare praxisen med kortare livstidsstraff korresponderade då med en på vissa punkter mera liberal straffpolitik som också innebar lindringar i innehållet i straffverkställigheten, införande av halvtidsfrigivning etc. Idag skulle det skulle utan tvekan leda till mycket starka reaktioner och en kraftigt förtroende-

förlust för hela rättsväsendet om grova brottslingar - t ex Mattias Flink, lasermannen, eller de personer som misstänks för polismorden i Mal-exander (under förutsättning att de fälls) - som döms till livstidsstraff i praktiken skulle avtjäna 6-8 år i fängelse (vilket under 1970- och 1980-talen var praxis i livstidsmål).

Jag har inte berört den humanitära aspekten av livstidsstraffet, dvs frågan om det lidande den livstidsdömd utsätts för är så allvarligt att straffet av denna anledning bör avskaffas. Detta är utan tvekan också en aspekt som måste vägas in i diskussionen men som det inte finns utrymme för att diskutera här.

Det finns all anledning att i ökad utsträckning få upp kriminalpolitiska frågor i den offentliga debatten. Det bör dock alltid diskuteras i vilken grad verkställande och administrativa myndigheter skall engagera sig i debatter och diskussioner. Det finns åtminstone två stora problem med dettasom alltid innebär en balansgång och en avvägningsfråga. Det första rör frågan i vilken mån myndigheter över huvud taget ska ta offentlig ställning för, och bedriva opinionsarbete, i en viss riktning eller för en viss politik. Frågan ställs naturligtvis på sin spets i fall när myndigheterna kan komma att inta skilda positioner i förhållande till politiker och lagstiftare. Det andra rör det förhållande att Kriminalvården som myndighet är bunden av lagar och förordningar som tillkommit för att styra och reglera dess verksamhet och man därför inte kan agera utanför vissa ramar.

Kriminalvård är, trots vad både positivistiskt inriktade kriminologer eller humanistiskt inriktade socialforskare ibland tycks tro, inte någon "exakt" vetenskap. Det innebär alltid en avvägning mellan olikaintressen i samhället och är därmed i sista hand alltid något vars inriktning bör

avgöras med i vid mening politiska medel. Det bästa som kan åstadkommas är en offentlig och demokratiskt förankrad kriminalvård.

Ett grepp som alltför ofta används i diskussionen är att på ett mycket förenklat sätt ställa straff och vård emot varandra. Detta ledernästan alltid in tankegångarna i ett dikotomiskt feltänkande vilket försvårar möjligheterna till diskussion. Straffsystemet måste innehålla båda dessa inslag men det är viktigt att inte ställa dem emot varandra eller att blanda samman dem. Det måste av flera skäl finnas en tydlighet där å ena sidan förhållandet mellan den brottsliga gärningen och påföljden framkommer, å andra sidan den brottsliga vårdbehov och påföljdens innehåll. Detta motsägs inte av att det kan finnas brottstyper där den brottsliga gärningen kan relateras till ett visst vårdbehov (t ex pedofili, rattfylleri) medan detta saknas eller är mer indirekt i andra (t ex vissa ekonomiska brott). Om man i alltför hög grad betonar att en straffpåföljd alltid ska vara liktydigt med vård tunnas i praktiken innebörden i vårdbegreppet ut och blir i slutändan bara en omskrivning för att t ex en fängelsevistelse ska innehålla någorlunda drägliga förhållanden. Vi bör definitivt arbeta för att våra fängelser inom de begränsningar som ges skavara humana institutioner men är detta alltid detsamma som att se dem som vårdanstalter? Om man betonar vikten av folkligt engagemang i kriminalvårdsfrågor är utan tvekan avsaknaden av ett brett folkligt intresse ett stort problem idag. Den seriösa offentliga debatten saknas nästan helt och i dettansammanhang är Kriminalvårdens skrift ett lovvärt initiativ. Det finns fleratecken på att Kriminalvården idag är på väg att lösa flera av de problem som fanns för några år sedan. Om således den inre situationen tycks ha förbättrats finns problemen kvar med vilken roll man ska och kan spela i offentligheten. Kriminalvården tycks många gånger ha svårigheter med att förklara sitt arbete för allmänheten. Detta är utan tvekan en svår

uppgift. En starkt bidragande orsak till detta är mediernas sätt att fungera idag. Enskilda händelser som rymningar, oroligheter eller misslyckade permissioner ges enorma proportioner och växer ut till kritik och misstänkliggöranden av hela Kriminalvårdens sätt att fungera. Ofta leder också det politiska trycket och behovet att visa handlingskraft och initiativförmåga hos politiker och ansvariga tjänstemän till drastiska uttalanden och kortsiktiga åtgärder som inte gagnar arbetet i längden. Det andra skälet till problemen för Kriminalvården i förhållande till offentligheten har att göra med systemets av nödvändighet slutna karaktär. Allmänheten är generellt sett mycket dåligt informerad om vad som sker inom fångelser och kriminalvård i övrigt och fördomar och allehanda osannahistorier om "lyxfångar" etc florerar ständigt. Problemet är lika gammalt som fångelserna i sig och brukar bland fackmän kallas "less eligibility" eller "non superiority"-problemet, vilket något förenklat innebär att fångarna inte får ha det materiellt bättre än de vanliga medborgarna. Det största hotet mot en fortsatt gynnsam

utveckling av Kriminalvårdens verksamhet är inte heller "misslyckade" behandlingsresultat i form av återfall i missbruk och lindrigare kriminalitet från den stora anonyma gruppen återfallsförbrytare. Detta problem finns så att säga inbyggt i systemet och uppmärksammas mycket litet. Två av hoten mot en positiv utveckling av Kriminalvårdens arbete kan nämnas. Ett, mera kortsiktiga, står att finna just i de moderna mediernas genomslagskraft och fokusering på enstaka spektakulära händelser som rymningar eller brott begångna under permissioner. Ett enda sådant fall kan radera frukterna av under lång tid uppbyggt förtroende och fungerande arbetsmetoder. Ett annat, mera långsiktigt och strukturellt, kan hänföras till ett allt hårdare socialt klimat och en krackelerande välfärdsstat. Det finns oroande tecken på att klyftan mellan majoriteten av medborgarna och fångarna under senare år ökat både socialt och kulturellt. På båda dessa områden kan Kriminalvården själv endast indirekt påverka situationen. Detta ankommer i stället på oss alla som samhällsmedborgare.

Roddy Nilsson är historiker vid Växjö universitet

Prostitutionens som försvann

BARBRO SCHILLANDER-LUNDGREN REFERERAR

Könshandeln gick under jorden, bytte former och platser men den finns kvar! Torskarnas kriminalisering innebär ingen reell förändring. Den nya lagen är en politisk markering men hittills ingen hjälp för de prostituerade.

Polis, socialsekreterare och klientorganisation var ganska överens när den nya prostitutionslagen diskuterades vid Svenska Skyddsförbundets förbundsmöte i maj. Socialsekreterare Kristina Ahnelund, kriminalinspektörerna Anders Gripenlöw och Kalle Holm samt Sonja Wallmo från RFHL inledde under rubriken "Vart tog tjejerna vägen?"

I fråga om den långsiktiga effekten skilde sig däremot åsikterna. Medan RFHL var negativ ansåg både socialsekreterare och poliser att lagen var bra för att markera samhällets syn. - Man måste signalera att det är fel att sälja sin kropp! Lagen kan begränsa nyrekryteringen till prostitutionen och stödja ett förebyggande arbete.

ANDERS GRIPENLÖW berättade att prostitutionsgruppen startade i november -98 inom Citypolisens spaningsrotel men att gatuprostitutionen kartlagts av polisen sedan ett tiotal år. Totalt fanns 600 kvinnor registrerade som prostituerat sig vid minst ett tillfälle. Här ingick alla varianter från grava missbrukare till unga tjejer med tillfälligt behov av pengar till semester eller kläder. I oktober -98 gjordes en razzia som gav "en mindre chock" när omfattningen av trafiken stod klar. Ca 50 tjejer per dygn sålde sig, en markant ökning av kvinnor från öststaterna och Baltikum, en ständig ström av bilar, mycket pengar i omlopp. En hallick som

hade ett stall med sex flickor greps och fick 2 års fängelse.

Underjordisk marknad

Efter årsskiftet blev det i princip tomt på kunder, bl a på grund av massmediabevakningen. 90 % av sexköparna försvann. Poliserna såg 4-5 kvinnor per dygn, kända missbrukare som måste få ihop till sitt heroin. Dagsbehovet, ofta 5 "kabbar", kostar 2.500. De skall ofta tjäna ihop till sin killes knark också. Denna grupp mår nu mycket dåligt. En del har övergått till att sälja knark. -Vart har alla de andra tagit vägen? De har gått under jorden, blivit mer beroende av "förmedlare" som delar ut deras telefonnummer mot avgift och ev håller med lokal. Dolda bordeller, solarier, gym, hotell, restauranger och inte minst annonser i tidningar och på Internet har utan tvekan ökat. Redan förut var 2/3 av marknaden under jord. Hallickarna blir fler och mer professionella. Förut satt "hushållshallicken" i sin bil och bevakade affärerna. Nu håller de med lokal. Flickorna kan få betala 1000 per dygn för bostaden.

Svårt bevisläge

Av de sju sexköpare som rapporterats under lagens första fyra månader har två avskrivits och en dömts. Det är svårt att få hållbara bevis, de måste tas på bar gärning. Ett hundratal tips har kommit in från allmänheten om dolda bordeller m.m. men även där krävs omfattande spaning och personal-

krävande insatser om man skall nå resultat. - Kunderna skäms när de kontaktas av polisen; hälften av dem är gifta eller sambo, de är rädda att bli avslöjade. Det diskuteras att ge dem tips om behandlingsmöjligheter för sexköpare.

KRISTINA AHNELUND arbetar på Stockholms kommuns prostitutionscentrum som startade i september -98. Tidigare fanns en uppsökande verksamhet mot gatuprostitutionen men efter en diskussion om den dolda prostitutionens omfattning beslöt man sig i november -97 för ett särskilt program med denna målgrupp. Tre socialsekreterare arbetar i verksamheten. Klienterna får vara anonyma - deras individuella behov styr insatserna som kan vara stöd och råd, krisbearbetning och behandlingssamtal. De skall hjälpas att se alternativ till prostitutionen.

Fräscha fasader, dolda problem

Verksamheten introducerades med upprepade annonser i Metro och spridning av en broschyr i olika väntrum och lokaler. Men det dröjde innan någon nappade. Vid jul kom genombrottet och nu har man kontakt med 10 män och 40 kvinnor, även prostituerade män och anhöriga. Ungefär ett nytt ärende kommer per vecka. - Klienterna är inte utslagna, de är kapabla, har fräscha fasader, men är trasiga bakom med dolt missbruk, mobbning etc. Ofta pushar föräldrarna och klienterna är motiverade när de äntligen berättat och vågat be om hjälp. Ingen vill fortsätta i prostitutionen.

Vägen ut är likadan som vägen ut ur missbruk. De behöver skyddat boende, ordentlig mat och regler. Sköta kropp och själ. Flertalet är 25-30 år, den yngsta 18. En kvinnogrupp har bildats, fn 11 medlemmar som tränar för "Våruset". Det finns hopp men vägen är lång. De har ofta ätstörningar, har låg självkänsla och är ensamma. Deras ev partners är ofta "medberoende".

Rapport kommer

Verksamheten vid Prostitutionscentrum följs av en referensgrupp, tillsatt av Socialstyrelsen. En rapport kommer vid årsskiftet. - För sexköpare har RFSU startat en gruppverksamhet.

SONJA WALLMO berättade att RFHL är mycket kritiskt till att könshandeln kriminaliserats. Tidigare utredningar om prostitutionen hade stannat för att kriminalisering inte är någon framkomlig väg. Även lagrådet framhöll i sitt yttrande att man skall undvika att kriminalisera sociala förhållanden. Den nya lagen var ett "beställningsarbete", framdrivet av bla politiska kvinnoförbund. Kritikerna förutsåg att företeelsen skulle söka sig nya vägar; det är exakt vad som skett.

Skyddslösa lämnas utan vård

De narkotikaberoende kvinnorna, särskilt de utslagna, blir mer skyddslösa och utlämnade åt sina kunder och hallickar. Samtidigt har möjligheterna att få hjälp blivit allt mindre. Anstaltsvård är ofta det enda verkliga skyddet men för att få denna typ av bistånd krävs "fara för livet". - Gatuprostitutionen har bytt former och platser men finns kvar. Lagen har moraliska övertoner och är ett sätt att "visa musklerna" men innebär ingen reell förändring. Redan tidigare fanns lagrum som kunde tillgripas mot den dolda prostitutionen men de användes inte.

Inledarnas erfarenheter föranledde intresserade frågor. De närvarande föreföll eniga om att exploatering av kvinnor förekommer i många olika former och att det inte finns något enkelt sätt att komma till rätta med problemet.

Cognitive Skills programmet i svensk kriminalvård

AV PAWEL CHYLICKI

Varför Cognitive Skills?

Sedan 1995 bedrivs inom svensk kriminalvård en pedagogisk påverkansverksamhet enligt Cognitive Skills programmet. Programmet köptes i Kanada och det aktuella kanadensiska namnet är **Reasoning and Rehabilitation Training Programme (R&R)**.

Programmet utarbetades i Kanada av forskare, huvudsakligen psykologer, som hade anknytning till den kanadensiska kriminalvården. Den teoretiska bakgrunden till programmet beskrivs i boken "Time to think" av R. Ross & E. Fabiano (1985)

I ett bredare kriminalpolitisk perspektiv kan Cognitive Skills programmet anses ha tillkommit som ett svar på tesen att det är omöjligt att ändra individens beteende genom påverkan eller behandling ("nothing works"). Denna tes (Martinson, R. "What works?", 1974) hade sitt ursprung i besvikelsen över uteblivna behandlingsresultat under 60 och 70-talen. Med "resultat" i kriminalvården menade man då minskad andel återfall i brott.

Undertecknad anlätades för uppdraget att kontinuerligt följa upp och, om möjligt, inkomma med bedömning av programmets effekter på ur kriminalvårdssynpunkt relevanta områden.

Vad är Cognitive Skills programmet?

Cognitive Skills programmet går ut på att genom gruppsamtal, diskussioner, rollspel som spelas in på video, relationer mellan gruppleddare och kursdeltagare samt kursdeltagare sinsemellan, förbättra kursdeltagarnas sätt att fungera socialt. Programmet består av följande avsnitt:

- problemlösning
- kreativt tänkande
- utveckling av värderingar
- sociala färdigheter
- hantering av känslor
- förhandlingsfärdigheter
- kritiskt tänkande

Vid varje avsnitt utgår man ifrån konkreta vardagsexempel på problemsituationer, och diskuterar sig fram till den bästa lösningen i de olika situationerna och hur man når dit. Att detta görs så autentiskt som möjligt genom att andelse för kursens effekter.

Omfattning

1995 påbörjade 73 kriminalvårdsklienter i 13 grupper en Cognitive Skills kurs, varav 58 fullföljde kursen.

1997 var det 163 klienter som påbörjade kursen i 30 grupper, varav 101 fullföljde kursen.

1998 var det 165 klienter som påbörjade och 109 som fullföljde kursen, i 27 grupper.

För 1996 saknas uppgifter eftersom ingen uppföljning kunde genomföras det året.

Sammanlagt var hittills 401 klienter, varav 268 (67%) fullföljde kursen, föremål för uppföljning.

Metoder och design

Den formella uppgiften som jag stod inför var att genomföra uppföljningen och, om möjligt, även inkomma med en bedömning av programmets effekter i svenska förhållanden. I praktiken skulle jag svara på frågan vad programmet tillför när det gäller att minska kriminalvårdsklienternas brottsbenägenhet. Är programmet "bra" eller "dåligt" ur kriminalvårdssynpunkt?

Det bästa sättet att genomföra en sådan undersökning skulle vara att jämföra andelen återfall i brott bland klienter som genomgick en Cognitive Skills kurs med andelen återfall i brott bland matchade klienter som inte genomgick kursen.

Detta förutsätter dels en uppföljningstid under vilken återfall i brott skall mätas, helst på fem år, och dels att klienterna i kontrollgruppen verkligen matchar klienter i experimentgruppen.

Det blev snart uppenbart att, pga bristande resurser, inget av dessa krav kunde uppfyllas.

Jag bestämde mig därför att göra det som var möjligt att göra, dvs att överge tanken på kontrollgrupper och låta klienter som antagits på kurserna genomgå ett för- och eftertestförfarande på relevanta områden. Detta kompletteras med ett antal ostrukturerade och bandade intervjuer samt utsagor från kursdeltagarna (skriftliga kursutvärderingar), där de beredes tillfälle att själva tala om vad de anser att programmet har tillfört dem.

Som ytterligare åtgärd genomfördes en statistisk jämförelse av testresultaten för klienter som deltog i ett annat program och som underkastades samma testförfarande som de som genomgick

Cognitive Skills programmet. Trots att dessa klientgrupper skilde sig i flera avseenden från varandra, var det av intresse att få en allmän uppfattning om hur testresultaten skiljer sig mellan de olika programmen.

Vid val av tester var programinnehållet vägledande. Mätningen skulle ske på områden som programmet avser att påverka. Följande tester bedömdes vara de lämpligaste:

- **testen för känslan av sammanhang (KASAM)**, som avser mäta individens förmåga att förstå det sociala sammanhanget. (Jfr Antonovsky, A., "Hälsans mysterium", 1995, samt även begreppet "social cognition" i R. Ross & E. Fabiano i "Time to think"). I testen ingår följande delkomponenter: begriplighet, hanterbarhet, meningsfullhet och KASAM totalt.

Testen består av 29 sju-gradiga skalor.

Eysencks Impulsiveness Questionnaire, som avser mäta impulsivitet, äventyrlighet och empati. Testen består av 54 ja och nej frågor och ingår i Cognitive Skills materialet som köptes i Kanada ("Recommended intake information and Assessment Battery for the Evaluation of the Reasoning and Rehabilitation program").

Criminal Sentiments Scales - en attitydtest avseende följande områden: attityder mot lagnormer, domstolar och polisen, samt kriminell identifikation och brottstolerans. Testen består av 41 fem-gradiga skalor och ingår i den kanadensiska testsamlingen.

Det var sammanlagt tolv områden som blev föremål för testförfarandet. Testerna administrerades gruppvis av kursledarna efter skriftlig instruktion, vid två tillfällen, kursens första och sista dag. Kursen pågår i ca tre månader, sammanlagt 72 timmar, vid 36 lektionspass.

Differenser mellan för- och eftertestresultaten beräknades med hjälp av ett statistiskt program.

Statistisk signifikans för de observerade skillnaderna fastställdes med hjälp av **Wilcoxon's Tecken Rang-test** samt **T-test**.

Resultaten

Hittills har tre rapporter publicerats beträffande uppföljningen av Cognitive Skills kurser.

(“Cognitive Skills i svensk kriminalvård”, Kriminalvårdsstyrelsen, Information) avseende kurser 1995, 1997 och 1998.

I den första rapporten redogörs för resultaten grundade på tester och intervjuer avseende 58 klienter som fullföljde kursen. I rapporten förekommer även intervjuer med deltagare som avbröt kursen.

Av den statistiska signifikansprovningsfrågan framgår att statistiskt signifikanta skillnader föreligger på nio av de tolv områden som var föremål för mätning. Dessa områden är följande: begriplighet, hanterbarhet, meningsfullhet, KASAM-totalt, empati, inställning mot lagnormer, attityder mot domstolar och polis samt brottstolerans. Den statistiska signifikansnivån ligger i sex fall på mellan 1 och 3 % och i tre fall på mellan 2 och 4%. På tre områden kunde inga statistiskt signifikanta skillnader uppmätas under mätningen 1995: impulsivitet, äventyrlighet och kriminell identifikation. I vissa grupper lyckades man dock bra även på dessa områden. Detta tyder på att resultaten kan variera beroende på de individuella förutsättningarna och på grupsammansättningen.

Vid mätningen avseende 1997 års testresultat som grundade sig på 93 individer, uppmättes en ännu högre statistisk signifikans beträffande de observerade skillnaderna mellan för- och eftertestresultat. På åtta av tolv områden var chansen att

de observerade skillnaderna beror på slumpen mindre än 1% och på två områden var signifikansnivån 1% respektive 3%. Testresultaten 1997 bekräftar på de flesta områden resultaten från 1995 års mätning. En viktig skillnad är att 1997 års testresultat visar hög statistisk signifikans på så centrala områden som impulsivitet och kriminell identifikation, vilket 1995 års resultaten inte kunde uppvisa. En annan skillnad är att 1995 uppmättes statistiskt signifikanta skillnader beträffande empati, vilket inte är fallet 1997. I vissa grupper har man dock uppnått avsevärt höjda eftertestresultat även på detta område vilket, som ovan nämndes, tyder på att resultaten kan variera beroende på grupsammansättningen.

Ingen statistisk signifikansprövning genomfördes beträffande 1998 års testresultat. Jämförelsen av gruppmedelvärden tyder dock på att de i tidigare mätningar observerade tendenserna håller i sig.

Den statistiska jämförelsen med annat program som genomfördes 1995 visade, enligt Wilcoxon's test, att inga statistiskt signifikanta skillnader kunde uppmätas mellan för- och eftertestresultaten i det andra programmet. För att kontrollera om det kanske rör sig om två olika populationer, testades båda populationernas medelvärden för förtestresultaten med T-test. Syftet var att undersöka om de båda populationernas medelvärden på de tolv områdena skiljer sig statistiskt signifikant eller ej. Testförfarandet resulterade i konsta- terandet att de två programpopulationerna skiljer sig signifikant på flera områden, och är därför inte jämförbara. Populationen i det andra programmet visade sig vara djupare kriminellt identifierad, mindre empatisk och med högre brottstolerans och svårare attitydproblem än populationen i Cognitive Skills grupperna.

Den kvalitativa analysen, som sammanlagt grundade sig på 26 bandade och ostrukturerade inter-

vjuer samt ett stort antal skriftliga utsagor från kursdeltagare (ca 200) belyser sådana aspekter av programmet som inte kan återges genom testförfarandet.

Det framgår således alldeles tydligt att kursledarens personlighet och förmåga att knyta relationer med kursdeltagarna utgör den bärande kraften eller motorn i överföringen av programinnehållet. Det centrala budskapet i programmet, nämligen "att tänka först och agera sedan", nämns i de flesta intervjuer på ett spontant sätt.

I intervjuerna understryker många av respondenterna att samvaron i kursen gav dem ett känslomässigt och intellektuellt lyft. Detta ledde ofta till att deras relationer med närstående förbättrades och att de upplevde sig fungera bättre som människor. Om de sedan kommer att avstå från brott återstår att se.

Litteraturoversikt

Andrews, D.A. (Etal): "Does correctional treatment work?", *Criminology* 1990, 28/3, s.369-404
Andrews, D.A. (Etal): "Classification for effective rehabilitation: Rediscovering psychology", *Criminal Justice and Behavior*, 17:19-52, 1990
Andrews, D.A. & Bonta, J.: "The Psychology of

Criminal Conduct", Carleton University, Anderson publishing co, Cincinnati, 1994

Antonovsky, Aaron: "Hälsans mysterium", *Natur och Kultur*, 1995

Bailey, W.C.: "Correctional outcome. En evaluation of 100 reports", *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 57:153-160, 1966

Gendreau, P. & Ross, R.R.: "Effectiveness of Correctional Treatment: Bibliotherapy for cynics", *Crime and Delinquency*. 25:463-489, 1979

Kriminalvårdsstyrelsen, Information, "What works", seminarierapport 1997

Kriminalvårdsstyrelsen, Information, "What works", seminarierapport 1998

Kriminalvårdsstyrelsen, Information, "Cognitive Skills i svensk kriminalvård", 1995, 1997, 1998

Lipsey, M.W.: "The efficacy of intervention for juvenile delinquency: Results from 400 studies". Paper presented at the 41 st meeting of the American Society of Criminology, Reno, Nevada, 1989

Martinson, R.: "What works?- Questions and answers about prison reform.", *The Public Interest*, 35:22-54, 1974

Ross, R.R. & Fabiano, E. : "Time to think", *The Institute of Social Sciences and Arts, inc.*, Johnson City, Tennessee, 1985

Statskontoret, 1992:27: "Effekter av Kriminalvård - En utvärdering av narkotikaprojektet på Österåker".

Pawel Chylicki är fil dr och verksam på kriminalvårdsregionen i Malmö

Hämnd eller återupprättelse

AV RAGNAR ASSERHED

Om vi följer massmedias rapportering av de politiska händelserna märker vi snart att det som är drivkraften i konflikterna är hämnden. Nordirland, Mellanöstern, Bosnien, Kosovo alla dessa konflikter går ut på att om och om igen hämnas gamla oförrätter. Fredsarbete handlar om hur mänska tillämpa försoning istället för hämnd. Det finns ett exempel i vår tid som vi borde lära av och det är Sydafrika. Efter alla de fruktansvärda övergrepp som gjorts under apartheid-tiden försöker man att istället för vrede och hämnd att bearbeta hela konflikten genom en "Sannings- och försoningskommission". Detta har visat sig vara oerhört effektivt. Det har inte alltid lyckats, men det har skapat en positiv atmosfär, som läker sår istället för att skapa nya. Kanske har detta räddat det stora sydafrikanska folket från en blodig revolution, med allt det meningslösa dödande, som hade blivit följden. Hämnden är förödande destruktiv och omänsklig. Försoningen är människovärdig och konstruktivt uppbyggande av både samhället och de mellanmänskliga relationerna.

Vad har detta med kriminalvården att göra? Kanske en hel del, inte i omfattning men i princip handlar det om samma mekanismer. Det är viktigt att inse att det faktiskt rör sig om samma metod och resultat i det lilla som i det stora. Det står mellan **hämnden som alltid är omänsklig och destruktiv för alla parter** eller **återupprättelse, som faktiskt är människovärdig och skapande för samhället och för våra ömsesidiga relationer.**

De flesta klienter inom kriminalvården genomgår en svår livskris. Jag menar att det på djupet handlar om en existentiell kris. Som fängelsepräst i nära 30 år så vet jag att nästan alla kämpar med sin skuld. Den kampen kan ta sig många olika uttryck, men det är skulden till sitt eget liv, till de människor som står dem nära och till de brottsoffer som går att se. Borde inte vi alla som arbetar inom kriminalvården lämna vår rädsla, vår egen blygsel och våra skygglappar och tillsammans skapa en atmosfär och en verksamhet, som gjorde det möjligt för fler att se sanningen, sona sitt brott och återupprättas till värdiga människor.

Arbetet med människor inom rättsväsendet är svårt och slitsamt, det är lätt att vi smittas av den negativa inställning, som finns i samhället mot brottslingar. Vår grundhållning lite grann lutar åt hopplöshet och hämnd, det börjar med att vi tycker illa om de intagna. Vi blir ett slags brottsoffer, eller brottslighetsoffer. Vi ser inget mönster för vårt arbete och vi ser inget resultat.

När vi själva drabbas av våld, övergrepp eller kränkning är hämndtankar faktiskt både begripbara och tillättna. Ilskan är en naturlig del av vårt sorgarbete. Det hör ihop med vår självkänsla att vi vill återställa balansen genom att ge igen när vi blivit kränkta. Om det stannar vid tanken ska det absolut inte skuldbeläggas, den känslomässiga upprördheten bör få finnas. Det är när vi gör en direktkoppling mellan hämndtanken och att verkligen hämnas i handling som det blir fel.

Förtvivlan och aggressivitet hör samman med sorgarbetet, något vi måste ta oss igenom efter en svår upplevelse. Precis som i all sorg måste vi försöka arbeta oss fram till ett accepterande och en nyorientering. Mitt i ilskan ska vi inte fatta beslut om handlingar, det räknas som ett naivt beteende. Det är när vi kan se det inträffade på lite avstånd som vi förstår att våld alltid föder mer våld och att ingenting blir bättre för att vi hämnas. En mogen person vet att handla ansvarigt så att man inte behöver ångra det efteråt. Tanken att brottsoffret skulle upprättas av att brottslingen straffas hårdare är en massmediamyt och jag tror inte på den. Man ställer fel fråga vid fel tillfälle och därför får man ett missvisande svar. Den som drabbats av ett brott behöver värme och omsorg från omgivningen och ett starkt och tydligt stöd från samhället. Hämnden är ingen verklig tröstare

Hämnden måste med all kraft hållas borta från rättssystemet och kriminalvårdspolitiken. Politiker måste vara så kompetenta och välinformerade att de kan ta ansvar för helheten. Vi måste också ge utbildning och stöd till poliser och kriminalvårdare, som dagligen arbetar med människor, så att de inte begår hämndhandlingar i sitt svåra arbete. **Sanning och försoning heter huvudnycklarna för hela rättssystemet.**

I grunden handlar det om vår människosyn. Om att alla människor har lika värde, även oavsett sina handlingar. Det är frågan om vi vet oss vara sammanbundna med varandra eller om vi tror oss vara "fria" och oberoende av andra människors liv. Om vi är medmänskligt ansvariga för varandra eller om vi är isolerade från och oberörda av människorna i närsamhället och i världen.

Rädslan är den faktor som kan sätta alla logiska och sakliga värderingar ur spel. Massmedia tycks ha som uppgift att driva oss till rädsla. En brottslig handling ska helst beskrivas så att alla som läser

reportaget ska se framför sig en fullständigt bestialisk våldsman, som när som helt skulle kunna döda vem som helst. Även beslutsfattare dras med i jakten på det som är så farligt att det inte får finnas och då blir det inte människosynen eller kunskapen som dikterar kriminalpolitiken utan bara rädslan - eller andras överförda rädslan.

Jag försöker tänka så här:

I det demokratiska samhället måste vi ha lagar och regler som skyddar livet och gör det möjligt att leva i trygghet. När någon bryter mot lagen måste man, för att göra den trovärdig, utmäta någon form av bestraffning. Vid ett grovt brott behöver straffet ibland vara frihetsberövande. Meningen med straffet är att återställa balansen mellan individen och samhället och/eller mellan brottslingen och den drabbade. Bestrafningen måste överensstämma med det allmänna rättsmedvetandet och stå i rimlig proportion till det brott som har begåtts. Denna jämviktsprincip leder också till att den som fullgjort sitt straff är helt och hållet försonad och ska återgå till samhället utan att betraktas som skyldig eller stämplad av sitt brott.

I vår kultur är nog frihetsberövandet det starkaste ingrepp vi kan göra mot en person, det är oerhört skambelagt och innehåller en rad moment som är kränkande. Samtidigt är fängelsestraffet nödvändigt för att markera allvaret i en grov brottslig handling och det finns i detta en positiv komponent, man tilldelar en person fullt ansvar för sina handlingar. Det ligger nämligen ytterligare en grov kränkning i att ta ifrån en människa hennes ansvar. Rätt använt och med rätt innehåll bör en bestraffning faktiskt kunna vara att visa respekt för båda parter i den tragiska konflikt som ligger bakom varje brottslig handling.

Fängelsestraffet är alltså ett oerhört känsligt och viktigt redskap och varje samhälle måste lägga ner stor möda på att handskas med det på ett profes-

sionellt sätt. Polis, åklagare, domstolar och kriminalvård måste ges alla sorters resurser för att kunna göra ett bra arbete.

Jag menar att frihetsberövandet ska vara så långt att det ges tillräckligt med tid för den intagne att sona sitt brott. Fängelse får aldrig bli förvaring utan innehåll, då blir det farligt för individerna och för samhället. Trots att kriminalvården i vårt land ändå har så mycket resurser och så mycket duktigt folk har vi tillåtit en lät-gå-kultur, där vi inte tar tillvara möjligheterna för de intagna att arbeta med sin egentliga "soning av brottet" på ett djupt och konstruktivt sätt. Jag vet att de flesta intagna är fullt kompetenta att arbeta med sin situation, men de måste naturligtvis mötas med den respekt som är en förutsättning och få det stöd som är nödvändigt.

Samtidigt måste sägas att frihetsberövandet inte får bli för långt så att den intagne skadas. Forskning visar att fängelsestraff med bra innehåll oftast kan fungera upp till fem år mensedan börjar de negativa inslagen att tillta. Denna insikt har vi faktiskt försökt följa i vårt land, men nu finns en stark tendens att överdriva strafftiderna och det innebär in många fall att vi åstadkommer en ny obalans i form av en orättfärdig kränkning, denna gång från samhällets sida.

Nu tillbaka till hämnden. Jag tror nämligen att det finns ett starkt inslag av hämnd i olika moment i rättssystemet. Hämnd betyder att man veder-

gäller en fiende, inte en vän eller medmänniska, utan någon som man avser att förgöra. Detta tror jag är ytterst farligt. Det svåra är att vi redan har grupper och enskilda personer som på djupet uppfattar sig som samhällets fiender och har "förklarat krig mot samhället". En del av detta hat har skapats av det som kallas "hårdare tag" d v s en legalisering av den personliga kränkningen. Vi fängelsepräster vet att detta är ganska utbrett och att det sitter mycket djupt. Det skrämmer oss, det visar mot en samhällssituation som ingen av oss vill leva i. Därför gäller det att vi omgående tar tillvara alla de kunskaper och erfarenheter som finns vad gäller konflikthantering och tar dessa frågor på allvar. Kyrkorna har tillsammans med bl a Röda Korset arbetat fram modeller för konflikthantering, där finns erfarenheter som kan användas när det gäller samhällsfientliga grupper. Kriminalvården måste skaffa sig kompetens att aktivt arbeta mot rasism, nazism och terrorism. Fängelsetiden är kanske den enda chansen som samhället får att påverka dessa personer.

Ett demokratiskt samhälle måste bemöta alla med respekt och öppenhet och får faktiskt inte förgöra någon enda människa. Förebilderna betyder mer än vi tror och om bemöta människor med en anstrykning av att hämnas på dem medverka till att trappa upp våldet. Om vi däremot fortsätter att arbeta med försoning och återuppriktelse som riktmärken kommer vi i att känna större tillfredställelse med vårt arbete och faktiskt medverka till att bygga ett bättre samhälle.

Frivårdskonferensen 1999

AV KRISTINA TINGVALL

“Nu har vi genomgått omorganisationen, nu är det dags att på allvar diskutera innehållet i frivårdens arbete”.

Så presenterades årets Frivårdskonferens som hade temat “Etik och moral”. Konferensen hölls på trivsamma Billinge hus i Skövde och lockade drygt hundralet deltagare.

Generaldirektör Bertel Österdahl inledde konferensen med att säga att han upplevde en stor oro bland frivårdarna vid förra frivårdskonferensen. Han fortsatte med att berätta att han från flera håll bl a Domstolsverket fått höra att man anser att frivården “tar större ansvar för påföljden” och att man har fått ett ökat förtroende för frivården. Detta tyckte GD var mycket positivt. “Nu är det i mycket hög grad frivården som är kriminalvårdens ryggrad” tillade GD.

GD ställde också frågan: Var står vi nu? Hans egen reflektion var att Kriminalvården tagit ett stort språng ut i det okända och att många hade landat medan andra befann sig mitt i språnget men att vi alla är på stark väg framåt. Dock finns det några kvarstående utmaningar att lösa: kompetensproblemet, etiken i arbetet, den regionala och centrala organisationen, den ekonomiska situationen och samverkansavtalet. GD tror också att frivårdarens höga kompetens kommer att leda till att frivården får ta ett ökat ansvar för verksamheten i framtiden t ex för programverksamheten.

Vidare tog GD upp problemet med att allmänheten och politikerna inte känner till frivårdens verksamhet. De frågeteckensom fanns efter granskningen av RRV och Riksdagens Revisorer har dock rätats ut. Flera idédokument har utarbetats,

Frivårdsuppdraget finns likaså. I halvårsskiftet väntas en remiss angående basnivån. GD tror också att frivården kommer att få nya och fler uppgifter. De senaste exemplet är de domar till villkorlig dom med samhällstjänst som blivit en krävande uppgift för frivården.

Att höja blicken inför de visioner som skall genomföras är också viktigt menar GD. Ett studiematerial som skall vara diskussionsunderlag har utarbetats och skall användas vid arbetsplatsträffarna. Framtidsvisionen kommer att behandla strategier, verksamhet i ständig förändring, en lärande organisation, arbetssituationen engagemang, etik, flexibilitet och kompetens. Viktiga nyckelord är påverkan, alternativriktad, samhällets acceptans, skyddsnet och kommunikation.

Boken “Med sikte på framtiden” tar upp flera aktuella ämnen bl a de dömdas tankar om Kriminalvården och alternativ till korta fängelsestraff. GD anser att det är hans skyldighet att offentliggöra sina och Kriminalvårdens synpunkter för bl a regeringen. Han uppmanade alla att läsa boken och att hålla debatten levande. Avslutningsvis betonade GD vikten av diskussioner om etik för Kriminalvårdens arbete och lämnade sedan över ordet till KVD Birgitta Göransson.

Birgitta Göransson fortsatte att tala om frivårds-konferensens röda tråd ETIK och drog paralleller mellan sjukvårdens etiska principer; självbestämmande, godhetsmaximering, minimering av lidandet samt rättvisepincipen. Göransson tillade att för Kriminalvården är av naturliga skäl den första principen satt ur spel vilket gör det ändå viktigare med en etisk hållning i vårt arbete. "Vi måste kunna motivera våra ingrepp annars begår vi övergrepp". Göransson menade vidare att etiken alltid finns, medveten eller ej och tillägger "det man inte vet har man ont av". Moral är en medvetandegjord etik och frågan är om man kan utbilda sig i etik. Göransson hävdade dock att det snarare handlar om inbillning än utbildning, det vill säga man måste identifiera sig med någon som har de värderingar som man står för. Detta är något som man måste arbeta med hela tiden genom att göra etiska analyser där människovärdet får vara riktmärket. "Byt plats med den andre och känn efter!".

Målet för Kriminalvården är enligt Göransson klart uttalat. Vårt arbete skall upprätthålla en human människosyn, god omvårdnad och aktivt påverkansarbete med hög grad av säkerhet och respekt för den enskildes integritet och rättssäkerhet. Kriminalvården definierade detta tidigt och får också ständigt respons på detta av t ex förtroendemän, JO, JK, lagstiftningen samt NAV-präster.

Etiken i samhället har enligt Göransson förfallit då kollektiva samhällsproblem har gjorts till individproblem, t ex arbetslösheten. Göransson avslutade med rådet att vi skall lägga problemen där de hör hemma.

Maria Knutsson från Utvecklingsrådet för den offentliga sektorn påtalade vikten av att de etiska frågorna på arbetsplatsen måste diskuteras under en längre tid. Knutsson ställde också frågan om de för närvarande aktiva diskussionerna är en mode-

fråga eller om vi kommer att lyckas ha pågående etisk-moraliska diskussioner. Hon menar att erfarenheten har visat att detta arbete måste ske ute på myndigheterna tillsammans med aktiva medarbetare. Knutsson säger att Kriminalvården tidigt visat ett sådant intresse och att denna konferens, genom en inventering av viktiga frågor kan vara ett led i en fortsatt diskussion på arbetsplatserna.

Under eftermiddagen fanns möjlighet att delta i två av fyra seminarier.

Lisa Kvarnmark, psykolog, talade om parallella processer och utgick från handledningssituationen (handledare-frivårdsinspektör) som återspeglar det samspel som frivårdsinspektören har med sig från klientmötet. Parallellprocessen är en positiv förändringsprocess som existerar i allt mellanmänskligt samspel, i varje möte. Ju större strukturlikhet som finns mellan två situationer desto större risk finns för att en parallellprocess uppstår. Handledningssituationen är unik på så vis att den ger oss möjlighet att granska handläggarens arbete och dess effekt på organisationen.

Handledningssituationen och klientmötet har tre dynamiska likheter enligt Kvarnmark. Båda är hjälpande processer, de förutsätter personlig involverande, dvs jag måste utelämnas mig själv, och för att de skall bli effektiva måste det finnas möjlighet till identifikation. Situationerna präglas också av ett ömsesidigt förtroende. Handledningssituationen är dessutom en läroallians mellan handledaren och deltagarna. Men ju fler personer som är inblandade i processen desto fler konflikter kan uppkomma, t ex överidentifikation, för liten identifikation samt ensidig identifikation.

Av detta följer att handledning är viktigt för Kriminalvårdens alla personalgrupper; kontaktmännen på anstalt, frivårdsinspektörerna,

kriminalvårdsinspektörerna, kriminalvårdscheferna m fl. Brist på handledning kan enligt Kvarnmark söndra personalgruppen och skapa en icke stryktålig organisation. Kvarnmark diskuterade också omkring den nyss genomförda omorganisationen och menade att den påverkar oss på samma sätt som den förändringsprocess som sker hos klienten

Ett annat seminarium hölls av NAV-pastor Hans Johansson som talade om personlig etik och moral. Budskapet var att man bör se över sin egen etik och moral innan man fördömer eller försöker förändra någon annans värderingar eller hand-

lingar. Förutom en personlig etik och personliga värderingar är det också viktigt med arbetsplatsens policydokument i ämnet.

Johansson beskrev etiken som "*normer och värderingar som jag/vi vill skall styra våra handlingar*" och jämförde denna definition med den som Birgitta Göransson tidigare gjort där hon benämnde moral som *medvetandegjord etik*. Johansson menade att den medvetandegjorda etiken är ovanlig i samhället men inte i Kriminalvården på grund av arbetets natur.

---

notiser

Gemensamt kunskapande

I förra numret av TFK (2/99) fanns en artikel om "Gemensamt kunskapande." Artikel-författarna Pål Wiig, Eva Silow och Lotta Gustavsson tyckte inte att artikeln var helt genomarbetad när den publicerades. TFK:s redaktion tyckte ändå att den var såpass intressant att vi "tjatade" på artikelförfattarna om att få publicera materialet. Vi beklagar om det blev några missförstånd och anser att det isåfall var TFK:s ansvar. Artikel-författarna Pål Wiig är fil dr i socialt arbete, Eva Silow är arbetsterapeut och Lotta Gustavsson är välkänd kriminalvårdare. TFK hoppas att de nämnda återkommer med nya artiklar kring detta eller andra ämnen.

Skyddsförbundets årsmöte

Svenska Skyddsförbundet avhöll ordinarie förbundsmöte i Stockholm den 7 maj 1999. Ordföranden, f. lagman Bo Frank, hade på grund av sjukdom undanbett sig omval. Även vice ordföranden Björn Ryfors, Skyddsvärnet, Göteborg, avsåde sig fortsatt uppdrag, detta på grund av aktuella arbetsförhållanden.

Förbundsmötet valde till ny ordförande f. byrådirektören Barbro Schillander-Lundgren, Karlstad, och till ordinarie ledamöter i styrelsen lagman Jan-Mårten Erfors, Visby, Rolf Elgh, Skyddsvärnet, Göteborg, samt frivårdscheferna Birgit Hinderson och Lisbeth Fornell, Stockholm. Suppleanter till styrelsen: frivårdscheferna Kerstin Nilsson, Stockholm, och Sören Sundqvist, Härnösand.

Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbeters Frigivningsprojekt

Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbeters nya frigivningsprojekt ska pågå till augusti 2000. Bakgrunden till projektet är förbundets långa engagemang i frigivningsarbetet, men också den diskussion som startades i samband med BRÅ:s rapport Frigivning från fängelse. Förbundet presenterade då ett sju-punktsprogram för vad som kan göras (se nedan) och ett möteshäfte för att inspirera de lokala RFS-föreningarna till att utveckla frigivningsarbetet. Här nedan presenteras RFS frigivningsprojekt.

AV NILLA HELGESSON

Varför ett frigivningsprojekt?

Den känsligaste situationen i en fängelsedomds liv är direkt efter frigivningen. Forskningen visar att det mest avgörande för att en frigiven person ska känna sig som en del av samhället igen är att han har goda sociala relationer, en sund attityd samt motivation. Trots denna kunskap är samhällets stöd vid frigivningen mycket bristfälligt.

De fängelsefrigivna möter en mycket svår social situation. Få har tex arbete och knappt hälften har egen bostad. Flertalet har någon gång haft problem med alkohol eller narkotika. Många har inga kontakter eller relationer utanför sin kriminella omgivning. Lekmannaövervakaren är kanske den enda icke-kriminella kontakten som den intagne har när han lämnar anstalten.

RFS vet att många frivilliga samhällsarbetare gör viktiga insatser i frigivningsarbetet och vi tror att mer kan göras. Men ett stort problem är att de erfarenheter som finns inte är dokumenterade.

Frigivningsprojektet vill samla in och sprida erfarenheter av hur frivilliga samhällsarbetare och föreningar kan arbeta med de frigivna och deras sociala situation.

Vad vill vi uppnå?

Syftet med RFS frigivningsprojekt är:

- att förbättra stödet till de frigivna och
- att de frigivna inte ska återfalla i ny brottslighet.
- att ta fram metoder och material för att RFS fortsättningsvis ska uppmärksamma och erbjuda verksamhet för de som arbetar med frigivningsarbete.

På frigivningsdagen bör man inte bara släppa den intagne helt själv. Risken är då stor att han återgår till sina kriminella polare. En lösning skulle vara att t ex lekmanövervakaren skulle hämta den intagne på morgonen vid frigivningen och fira frigivningen tillsammans på något positivt sätt. Detta kan bli svårt om inte frivården ger ersättning för förlorad arbetsförtjänst till lekmannen.

Fritiden är ofta svår att fylla med något vettigt om man lämnar det kriminella bakom sig. Det gäller att hitta former för den frivilliga samhällsarbetaren att skapa kontakter med människor utanför det kriminella nätverket.

Vad kommer att hända?

Projektet kommer att inledas med att vi samlar frivilliga samhällsarbetare, som redan idag arbetar med de frigivna och deras sociala situation, till en konferens den 1-3 oktober. De erfarenheter och nya ideer som kommer fram ska dokumenteras.

Det kommer att genomföras lokala utbildningar i RFS-föreningar runt om i landet, gärna i samarbete med berörda myndigheter. Dessa utbildningarna ska förbereda de frivilliga samhällsarbetarna för arbete med frigivningsförberedelser och de frigivnas sociala situation. Kursledare kommer att utbildas för att hålla dessa kurser.

Projektet kommer att leda fram till en skrift som bla ska användas som studie- och informationsmaterial vid fortsatt arbete för de frigivna och deras sociala situation.

Centralt kommer vi att samarbeta med Kriminalvårdsstyrelsen frigivningsprojekt. Hur framgångsrikt RFS frigivningsprojektet blir är bland annat beroende av om vi kan hitta lokala samarbetspartners, speciellt inom kriminalvården.

RFS har i mer än 30 år organiserat övervakare inom kriminalvården och organiserat besöksgrupper på anstalter och häkten. Idag är RFS ett brett förbund med medlemmar som har frivilliga uppdrag inom kriminalvård, psykiatri, socialtjänst och inom överförmyndarverksamhet. Vår grundsyn är att de frivilliga samhällsarbetarna och tjänstemännen har olika roller som i samverkan blir ett viktigt inslag i det sociala arbetet. Inom kriminalvårdens område arbetar vi främst med lekmannaövervakare och häktes- och anstaltsbesökare.

RFS sju-punktsprogram för att minska brottsligheten

Tillsätt en eller flera lekmannaövervakare direkt efter domen. De ska ges möjlighet att under fängelsevistelsen tillsammans med den intagne och personalen bygga upp positiva sociala nätverk.

Påbörja frigivningsförberedelserna omedelbart efter det att fängelsevistelsen påbörjats. Dessa förberedelser ser naturligtvis helt olika ut om man fått 6 månaders fängelse eller 10 års fängelse.

Stimulera och hjälpa den intagnes ansvar- och självkänsla genom att ge honom möjlighet att själv göra insatser för att skaffa bostad, arbete, positiv fritids-sysselsättning och sociala nätverk.

Stimulera besöksverksamhet på fängelserna/häktena från olika grupper i samhället för att bryta isoleringen. Ge de intagna möjlighet till fler positiva kontakter med det omgivande samhället.

Satsa helhjärtat på att skapa drogfria anstalter och drogfria behandlingar.

Myndigheterna ska, i samverkan med varandra och lekmannaövervakarna, se till att de intagna när de lämnar fängelset har bostad och sysselsättning. Förutom bristen på goda sociala relationer och den intagnes egen attityd är bristen på bostad och sysselsättning också en viktig orsak till Återfall i brott och missbruk.

Anstalterna ska ordna så att den frigivne får skjuts till sin bostad direkt efter frigivningen (om han så önskar), så att han inte blir offer för dåligt kamrattryck på vägen ut. Den närmaste tiden därefter ska han erbjudas intensivstöd av samverkande myndigheter och lekmannaövervakare med syfte att etablera stabila levnadsförhållanden.

Lästips

Frigivning från fängelse, BRÅ-rapport 1998:6

What Works del 1 och 2, KVS

RFS Möteshäfte om de frigivnas situation, RFS 1999

Folder om RFS frigivningsprojekt, RFS

JAG KÄNNER MIG MYCKET
MOTIVERAD. JAG GÖR HELA
TIDEN SOM DOM SÄGER.

© STRÖM-99

Svenska Fångvårdssällskapets höstmöte

"Kan farlighet diagnostiseras?"

Torsdag 18 november kl 15.00 - ca 17.00

Polishusets aula, sal 100,
Kungsholmsgatan 45, Stockholm

Medverkande: överläkare Göran Fransson, Sundsvall,
professor i rättspsykiatri Gunnar Kullgren, Umeå,
generaldirektör Bertel Österdahl, horättslagman Erland Aspegren, Malmö och
forskningsledare Lars Krantz, Norrköping

Tidskrift för Kriminalvård på Internet

www.algonet.se/~schlyter/Svfvs.html